

TOMASZ DUDEK

Status i przyszłość użytkowania rekreacyjnego lasu w opinii pracowników Lasów Państwowych

Status and future of recreational use of forests in the opinion of employees of the State Forests NFH

ABSTRACT

Dudek T. 2017. Status i przyszłość użytkowania rekreacyjnego lasu w opinii pracowników Lasów Państwowych. Sylwan 161 (3): 247-253.

The study examines opinions of the State Forest National Forest Holding employees related to the status and future of recreational use of forests as part of forest management in Poland. The survey based on closed questions and was carried out in a randomly selected group of 386 employees of Regional Directorates of the State Forests in Białystok, Katowice, Krosno, Radom, Warszawa and Zielona Góra. The survey was sent to forest districts by e-mail. Almost half of the respondents (44.27%) reckon that forest-based recreation may constitute a significant source of income for the State Forests. Majority of this group (80%) recognize this as an opportunity only for frequently visited forest complexes. According to the vast majority of the respondents (73.44%) fees for various types of forest-based recreation should be collected: from entities financially benefiting from recreational use of forests – 54.95% of the respondents; in designated forests developed for recreational purposes – 14.58%; from all users, in all forests – 3.91%. Stability of forest ecosystems is endangered by recreational use of forests at a moderate level according to over half of the respondents (53.91%), at a low level according to 35.16%, and at a high level in the opinion of 7.55% of the respondents. Nearly half of the respondents (48.44%) agree that current level of recreational development of forests is insufficient to meet public needs. It is satisfactory or too high according to 40.89% and 3.91%, respectively. The sources of knowledge indicated by the respondents included, most frequently, personal observation and experience – 36.50%, followed by: specialist magazines (19.25%), school (17.37%), mass media or trainings in the organization (in each case 11.95%), and another person (2.98%). Majority of the surveyed employees of the State Forests (53.65%) consider that in the present economic situation forest-based recreation will not play a significant role in the structure of the organization's revenues. Over half of the respondents (54.5%) are in favour of the present status quo regarding fees for recreational use of forests. Vast majority of the respondents (89.07%) do not recognize significance of hazards to forest ecosystem stability resulting from recreational use of forests. It would be advisable to initiate additional trainings related to this problem.

KEY WORDS

forest recreation, tourism, leisure time, ecosystem services

ADDRESSES

Tomasz Dudek – e-mail: cobradud@interia.pl

Wydział Biologiczno-Rolniczy, Uniwersytet Rzeszowski; ul. Ćwiklińskiej 2, 35-601 Rzeszów

Wstęp

Istotne miejsce w problematyce wielofunkcyjnej gospodarki leśnej zajmuje temat znaczenia rekreacyjnego i turystycznego użytkowania lasu. W wielu miejscach na świecie rekreacja leśna stanowi znaczną część całkowitej wartości gospodarczej lasów [Croitoru 2007; Cabbage i in. 2007; Bartczak i in. 2008; Sohrabi Saraj i in. 2009; Zandersen, Tol 2009]. W niektórych przypadkach proponuje się całkowite zrezygnowanie z pozyskania drewna na rzecz pozostałych świadczeń ekosystemu leśnego, w tym udostępnienia lasów dla turystyki i rekreacji. Takim przykładem mogą być lasy borealne na północy Finlandii, gdzie ze względu na niskie tempo wzrostu drzew pod znakiem zapytania staje ich zrównoważone użytkowanie łączące pozyskiwanie drewna z pozostałymi świadczeniami ekosystemu [Vihervaara i in. 2010]. Japonia jest przykładem państwa, w którym lasy gospodarcze już w końcu ubiegłego wieku przeszły transformację z lasów nastawionych na dostarczanie surowca drzewnego na lasy stanowiące miejsce wypoczynku dla ludności miejskiej, a drewno zaczęto importować [Knight 2000]. Działania te wychodzą naprzeciw oczekiwaniom społeczeństw coraz bardziej nastawionych na zdrowy sposób życia. Najważniejsze dla społeczeństwa, niezależnie od miejsca zamieszkania, są walory estetyczne, las jako miejsce rekreacji oraz zwiększanie jego różnorodności biologicznej. Mieszkańcy mniejszych miejscowości bardziej doceniają wartości ekonomiczne lasu, zaś mieszkańcy miast zdrowotne. Najmniej spośród różnych form aktywności w lasach tolerowane jest wydobycie ropy i gazu, a dalej zręby zupełne i sporty motorowe [Clement, Cheng 2011]. Wykazano, że wraz z wielkością miasta rośnie zapotrzebowanie mieszkańców na wypoczynek w lasach zagospodarowanych rekreacyjnie [Dudek 2016a]. Chodzi więc już nie tylko o samo udostępnienie lasu, ale również o wyposażenie wybranych jego fragmentów w odpowiednią infrastrukturę służącą rekreacji. Opinia społeczeństwa w Polsce na temat wypoczynku w lasach była już niejednokrotnie badana [Kikulski 2008b; Sławski, Sławska 2009; Gołos 2013b; Skłodowski, Gołos 2015; Dudek 2016b], natomiast brak jest opracowań przedstawiających stanowisko gospodarzy udostępnianych lasów. Niniejsza publikacja ma wypełnić tę lukę.

Celem badań było poznanie opinii pracowników Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe (PGL LP) na temat statusu i przyszłości rekreacyjnego użytkowania lasu w gospodarce leśnej w Polsce.

Materiał i metody

Badania ankietowe przeprowadzono na przypadkowo wybranej grupie pracowników PGL LP, które zarządza lasami na powierzchni 7,6 mln ha (83% lasów w Polsce). Przygotowana ankietka została rozesłana w czerwcu 2016 roku pocztą elektroniczną za pośrednictwem Regionalnych Dyrekcji Lasów Państwowych (RDLP) do podległych im nadleśnictw. Do badań została wytypowana co druga z 17 regionalnych dyrekcji, a pozytywnie odpowiedziały RDLP Białystok, Katowice, Krosno, Radom, Warszawa i Zielona Góra.

Ankieta składała się z 6 pytań tematycznych oraz metryczki, przy czym istotnych dla osiągnięcia celu niniejszej pracy było 5 pierwszych pytań:

1. Czy zdaniem Pana/Pani rekreacja leśna może stanowić ważne źródło przychodu dla PGL LP w warunkach gospodarczych Polski?
  - a. Tak
  - b. Tak, ale tylko w wybranych kompleksach leśnych intensywnie odwiedzanych przez rekreantów, np. w lasach miejskich i podmiejskich, lasach przy ośrodkach wypoczynkowych

- c. Obecnie nie, ale w przyszłości wraz z rozwojem gospodarczym Polski – tak
  - d. Nie
  - e. Nie mam zdania na ten temat
2. Czy zdaniem Pana/Pani PGL LP powinno pobierać opłaty za różne formy rekreacji w lasach?
- a. Tak
  - b. Tak, ale tylko za wyznaczone i zagospodarowane rekreacyjnie lasy
  - c. Tak, ale tylko od podmiotów czerpiących korzyści finansowe z użytkowania rekreacyjnego lasu (np. stadnin koni, firm organizujących survival itp.)
  - d. Nie
  - e. Nie mam zdania na ten temat
3. Jakim zdaniem Pana/Pani zagrożenia dla trwałości ekosystemu leśnego przynosi rekreacyjne użytkowanie lasu?
- a. Niskie
  - b. Umiarkowane
  - c. Wysokie
  - d. Nie mam zdania na ten temat
4. Czy zdaniem Pana/Pani aktualny poziom rekreacyjnego zagospodarowania lasów jest adekwatny do potrzeb społeczeństwa?
- a. Tak, jest wystarczający
  - b. Nie, jest za niski, brakuje zagospodarowanych miejsc w lasach do wypoczynku
  - c. Nie, jest za wysoki, wyznaczone i zagospodarowane miejsca do wypoczynku w lasach nie są w pełni wykorzystane
  - d. Nie mam zdania na ten temat
5. Co stanowiło źródło Pana/Pani wiedzy na temat użytkowania rekreacyjnego lasu?
- a. Wiedza zdobyta w szkole, na studiach
  - b. Media (telewizja, Internet, gazeta, radio)
  - c. Branżowe czasopisma
  - d. Szkolenia wewnątrz firmy – PGL LP
  - e. Słyszałem/słyszałam od innej osoby
  - f. Własne obserwacje i doświadczenie
  - g. Nie posiadam wiedzy na temat użytkowania rekreacyjnego lasu

Wszystkie pytania były zamknięte. W czterech pierwszych można było zaznaczyć tylko jedną odpowiedź, natomiast w ostatnim – dowolną ich liczbę.

W badaniach wzięło udział 386 pracowników PGL LP, z czego 68% stanowili mężczyźni. Zdecydowana większość ankietowanych posiadała wykształcenie wyższe leśne (79%). W dalszej kolejności respondenci deklarowali wykształcenie średnie leśne (13%) i inne niż leśne (8%). Wśród badanych nie było osób z wykształceniem zawodowym leśnym. Wszystkie grupy były dość proporcjonalnie reprezentowane w zakresie stażu pracy. Najkrótszy staż (<5 lat) zadeklarowało 17% ankietowanych. Osoby pracujące w PGL LP 5-10 lat stanowiły 21%, 11-20 lat – 24%, 21-30 lat – 23%, zaś pracujące najdłużej (>30 lat) – 15%. Struktura wieku respondentów przedstawiała się następująco: poniżej 25 lat – 3%, 26-35 lat – 31%, 36-45 lat – 30%, 46-60 lat – 32%, powyżej 60 lat – 4%.

Wyniki

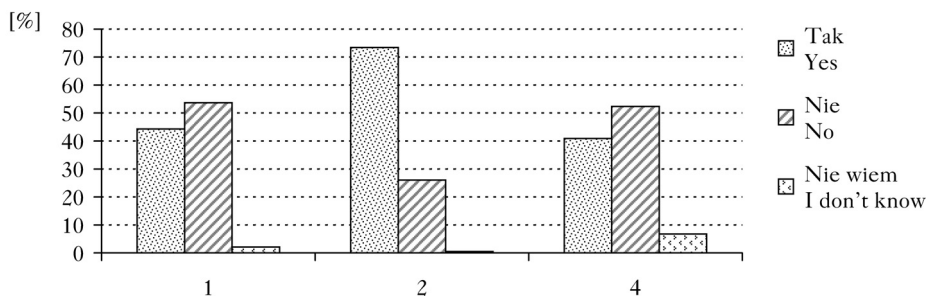
Opinie na temat możliwości odgrywania przez rekreacyjne użytkowanie lasu znaczącej roli w przychodach PGL LP są wśród ankietowanych podzielone (ryc.). Odpowiedź twierdzącą na 1. pytanie udzieliło 44,27% respondentów, przy czym 35,68% (80% odpowiedzi twierdzących) uważa, że rekreacja leśna może stanowić ważne źródło przychodu, ale tylko w intensywnie odwiedzanych kompleksach leśnych. Więcej badanych (53,65%) udzieliło odpowiedzi przeczącej, ale 16,67% (31% odpowiedzi przeczących) uważa, że zmieni się to (rekreacja odegra znaczącą rolę) wraz z rozwojem gospodarczym państwa. Pozostałe 2,08% ankietowanych nie miało zdania na ten temat.

Zdecydowana większość (73,44%) biorących udział w badaniach uważa, że PGL LP powinno pobierać opłaty za różne formy rekreacji w lasach: od podmiotów czerpiących korzyści finansowe z użytkowania rekreacyjnego lasu – 54,95% ankietowanych, w wyznaczonych i zagospodarowanych rekreacyjnie lasach – 14,58%, od wszystkich w każdym lesie – 3,91%. Natomiast 26,04% respondentów jest zdania, że nie powinno pobierać się opłat za wypoczynek w lasach. Tylko 0,52% nie miało zdania na ten temat.

Ponad połowa (53,91%) ankietowanych uważa, że rekreacyjne użytkowanie lasu stanowi umiarkowane zagrożenie dla trwałości ekosystemu leśnego, 35,16% jest zdania, że niskie zagrożenie, zaś 7,55% – wysokie. Pozostałe 3,39% nie miało zdania na ten temat.

Blisko połowa respondentów (48,44%) jest zdania, że aktualny poziom rekreacyjnego zagospodarowania lasów jest za niski w stosunku do potrzeb społeczeństwa. Drugą dużą grupę (40,89%) stanowiły odpowiedzi, że poziom ten jest wystarczający, zaś 3,91% uważa, że za wysoki. Nie ma zdania na ten temat 6,77% badanych.

Ankietowani jako źródło swojej wiedzy na temat rekreacyjnego użytkowania lasu deklaruowali najczęściej własne obserwacje i doświadczenia – 36,50% odpowiedzi udzielonych przez 85,94% respondentów. Na drugim miejscu wskazywali branżowe czasopisma (19,25% odpowiedzi, 45,31% badanych), a na trzecim szkołę (17,37%, 40,89%). W dalszej kolejności po tyle samo respondentów (28,13%) wskazało na media lub szkolenia wewnątrz PGL LP (w obu przypadkach po 11,95% odpowiedzi). Natomiast 7,02% ankietowanych jako źródło swojej wiedzy w tym temacie podało drugą osobę – 2,98% odpowiedzi.

Ryc.

Rozkład odpowiedzi na pytania 1, 2 oraz 4

Answers to the survey questions number 1, 2 and 4

1. May the forest based recreation be an important source of revenues for the State Forest National Forest Holding given the economic conditions of Poland?
2. Should the State Forests charge for various types of forest based recreation?
4. Does the current level of recreational development of forests fulfill the needs of the society?

Dyskusja

Z pozaprodukcyjnych funkcji lasu najważniejsze w ocenie społecznej są ochrona powietrza (27,9% respondentów) i las jako środowisko życia (24,3%). Natomiast las jako miejsce rekreacji istotny jest dla 11,7% społeczeństwa w Polsce [Gołos 2011]. Z kolei wypoczynek w lasach deklaruje aż 76-90% badanych [Kikulski 2008a; Gołos 2013a; Dudek 2016b]. Ocenia się, że roczna wartość usług rekreacyjnych świadczonych przez lasy waha się w różnych regionach świata od 2 do 279 USD/ha [Ninan, Inoue 2013]. Prognozy wskazują, że do 2050 roku nastąpi wzrost wartości rekreacyjnej lasów, przy czym największy w Chinach, Ameryce Północnej i Europie [Chiabai i in. 2011]. Zdaniem Bartczaka i in. [2008] roczna wartość rekreacyjna lasów w Polsce przewyższa 2,5-4-krotnie przychód uzyskiwany przez PGL LP ze sprzedaży drewna.

Biorąc pod uwagę przytoczone oraz otrzymane wyniki, można stwierdzić, że większość ankietowanych pracowników PGL LP (53,65%) nie docenia rekreacji leśnej jako potencjalnego istotnego źródła przychodów. Należy jednak zaznaczyć, że blisko $\frac{1}{3}$ z nich patrzy optymistycznie i twierdzi, że znaczenie użytkowania rekreacyjnego lasu będzie rosło wraz ze wzrostem rozwoju gospodarczego państwa.

Przeważająca część ankietowanych pracowników PGL LP (73,44%) uważa, że powinno się pobierać opłaty za różne formy rekreacji w lasach. Jednak większość stanowią tutaj pracownicy, którzy są za utrzymaniem obecnego statusu, tzn. chcą, aby pobierać opłaty tylko od podmiotów gospodarczych czerpiących korzyści finansowe z korzystania z lasu. Nieco ponad 18% ankietowanych pracowników nadleśnictw widzi potrzebę zmiany prawa w tym zakresie, tak aby możliwe było pobieranie opłat za wypoczynek w lasach państwowych również od osób fizycznych, przede wszystkim korzystających z wyznaczonych i zagospodarowanych rekreacyjnie kompleksów leśnych. Z badań ankietowych przeprowadzonych na reprezentatywnej próbie mieszkańców Warszawy wynika, że 53% respondentów jest skłonnych ponieść takie opłaty, z czego 41% zadeklarowało kwotę 10 zł/rok [Gołos 2013a]. Podobne wyniki otrzymała Mandziuk [2015], prowadząc badania ankietowe na terenie Leśnego Kompleksu Promocyjnego „Lasy Janowskie”. Tutaj 49% respondentów zadeklarowało chęć płacenia rocznych składek na utrzymanie tych lasów, z czego najwięcej osób (29%) byłoby skłonnych zapłacić do 15 zł, zaś przeciętna deklarowana składka wyniosła 68 zł. Osoby, dla których funkcja rekreacyjna lasu jest najważniejszą z funkcji publicznych, są bardziej skłonne do ponoszenia opłat [Gołos, Ukalska 2016]. Uzasadnione wydaje się więc zdanie tej grupy ankietowanych pracowników Lasów Państwowych (14,58%), którzy widzą potrzebę pobierania opłat za wypoczynek w lasach zagospodarowanych rekreacyjnie. Takie rozwiązanie byłoby korzystne dla obu stron. Nadleśnictwa pozyskałyby dodatkowe środki finansowe na wyposażenie wybranych kompleksów leśnych w infrastrukturę turystyczno-rekreacyjną (jak wynika z badań, na ogół jest ona niewystarczająca), z której mogliby korzystać wypoczywający w lasach.

Ankietowani w większości są zdania, że rekreacja leśna stanowi niski lub umiarkowany poziom zagrożenia dla trwałości ekosystemu leśnego. Natomiast z raportu o stanie lasów europejskich wynika, że stanowi większe zagrożenie niż pozyskiwanie drewna [State... 2007]. Należałoby zatem poprzez odpowiednie szkolenia podnieść wiedzę pracowników PGL LP na temat zagrożeń, które towarzyszą nadmiernemu obciążeniu ekosystemów leśnych przez źle zaplanowany ruch turystyczno-rekreacyjny.

Większość ankietowanych pracowników PGL LP (48,44%) twierdzi, że aktualny poziom zagospodarowania rekreacyjnego lasów jest za niski, dostrzega więc duże zainteresowanie wypoczynkiem w lasach wyposażonych w infrastrukturę turystyczno-rekreacyjną. Wyniki te potwier-

dają opinię społeczeństwa. Zdecydowana większość wypoczywających w lasach stolicy (68%) uważa, że lasy miejskie Warszawy są średnio lub słabo zagospodarowane rekreacyjnie. W dodatku aż 88% respondentów popiera rekreacyjne zagospodarowanie lasu [Janeczko, Woźnicka 2009]. Podobne wyniki otrzymano w badaniach ankietowych przeprowadzonych wśród mieszkańców gminy Rogów, gdzie blisko 80% respondentów zgłasza zapotrzebowanie na infrastrukturę turystyczną w lasach [Sławski, Sławska 2009]. De Meo i in. [2015], prowadząc badania w Alpach Włoskich, stwierdzili, że co drugi ankietowany wybiera las zagospodarowany rekreacyjnie. Natomiast badania Dudka [2016a] w województwie podkarpackim wykazały, że co piąty ankietowany wybiera las zagospodarowany rekreacyjnie, a dla blisko połowy poziom wyposażenia lasów w infrastrukturę służącą wypoczynkowi nie ma znaczenia.

Wnioski

- ✦ Zdaniem większości ankietowanych pracowników PGL LP (54%) rekreacja leśna w obecnych warunkach gospodarczych nie będzie odgrywać większej roli w strukturze dochodów organizacji.
- ✦ Ponad połowa badanych (55%) jest za utrzymaniem obecnego statusu w zakresie pobierania opłat za rekreacyjne użytkowanie lasu.
- ✦ Zdecydowana większość respondentów (89%) nie dostrzega wagi zagrożeń dla trwałości ekosystemu leśnego, jakie przynosi rekreacyjne użytkowanie lasu.
- ✦ Blisko połowa (48%) ankietowanych jest zdania, że aktualny poziom rekreacyjnego zagospodarowania lasów jest za niski. Potwierdzono więc opinię wyrażoną przez użytkowników lasów.
- ✦ Podstawowym źródłem wiedzy na temat rekreacyjnego użytkowania lasu wskazanym przez pracowników PGL LP biorących udział w badaniach są ich własne doświadczenia i obserwacje. Ponieważ jednocześnie świadomość zagrożeń płynących z rekreacyjnego użytkowania lasu jest wśród respondentów niska, należałoby uruchomić dodatkowe szkolenia z tej tematyki.

Literatura

- Bartczak A., Lindhejm H., Navrud S., Zandersen M., Żylicz T. 2008. Valuing forest recreation on the national level in a transition economy: The case of Poland. *Forest Policy and Economics* 10: 467-472.
- Chiabai A., Travis Ch. M., Markandya A., Ding H., Nunes P. A. L. D. 2011. Economic Assessment of Forest Ecosystem Services Losses: Cost of Policy Inaction. *Environmental and Resource Economics* 50: 405-445.
- Clement J. M., Cheng A. S. 2011. Using analyses of public value orientations, attitudes and preferences to inform national forest planning in Colorado and Wyoming. *Applied Geography* 31: 393-400.
- Croitoru L. 2007. How much are Mediterranean forests worth. *Forest Policy and Economics* 9: 536-545.
- Cubbage F., Harou P., Sills E. 2007. Policy instruments to enhance multi-functional forest management. *Forest Policy and Economics* 9: 833-851.
- De Meo I., Paletto A., Cantiani M. G. 2015. The attractiveness of forests: preferences and perceptions in a mountain community in Italy. *Annals of Forest Research* 58 (1): 145-156.
- Dudek T. 2016a. Needs of the local population related to development of forests for recreational purposes: example of south-eastern Poland. *Journal of Forest Science* 62 (1): 35-40.
- Dudek T. 2016b. Potencjał rekreacyjny lasów podmiejskich Rzeszowa wobec zapotrzebowania na wypoczynek w lasach wśród mieszkańców województwa podkarpackiego. *Sylwan* 160 (2): 169-176.
- Gołos P. 2011. Ekonomiczne i finansowe aspekty rekreacyjnej i turystycznej funkcji lasu. *Leś. Pr. Bad.* 72 (3): 241-251.
- Gołos P. 2013a. Rekreacyjna funkcja lasów miejskich i podmiejskich Warszawy. *Leś. Pr. Bad.* 74 (1): 57-70.
- Gołos P. 2013b. Wybrane aspekty rekreacyjnej funkcji lasu w opinii użytkowników. *Leś. Pr. Bad.* 74 (3): 257-272.
- Gołos P., Ukalska J. 2016. Hipotetyczna gotowość finansowania publicznych funkcji lasu i gospodarki leśnej. *Sylwan* 160 (7): 597-608.
- Janeczko E., Woźnicka M. 2009. Zagospodarowanie rekreacyjne lasów Warszawy w kontekście potrzeb i oczekiwań mieszkańców stolicy. *Studia i Materiały CEPL* 23: 131-139.
- Kikulski J. 2008a. Preferencje rekreacyjne i potrzeby zagospodarowania rekreacyjnego lasów nadleśnictw Hława i Dąbrowa (wyniki pierwszej części badań). *Sylwan* 152 (5): 60-71.

- Kikulski J. 2008b. Turystyczno-rekreacyjne funkcje lasów w Polsce – społeczne obawy i nadzieje. *Sylvan* 152 (6): 63-71.
- Knight J. 2000. From Timber to Tourism: Re-commoditizing the Japanese Forest. *Development and Change* 31: 341-359.
- Mandziuk A. 2015. Preferencje turystów odwiedzających Leśny Kompleks Promocyjny „Lasy Janowskie” – aspekty ekonomiczne. *Studia i Materiały CEPL* 45: 148-154.
- Ninan K. N., Inoue M. 2013. Valuing forest ecosystem services: What we know and what we don't. *Ecological Economics* 93: 137-149.
- Skłodowski J., Gólos P. 2015. Preferowany typ drzewostanu i czynniki decydujące o atrakcyjności turystycznej drzewostanu w opinii społecznej. *Sylvan* 159 (9): 747-756.
- Sławski M., Sławska M. 2009. Las jako miejsce wypoczynku i rekreacji – analiza oczekiwań społecznych na przykładzie gminy Rogów. *Studia i Materiały CEPL* 23: 140-150.
- Sohrabi Saraj B., Yachkaschi A., Oladi D., Fard Teimouri S., Latifi H. 2009. The recreational valuation of a natural forest park using travel cost method in Iran. *iForest* 2: 85-92.
- State of Europe's forests 2007. The MCPFE report on sustainable forest management in Europe. 2007. Ministerial Conference on the Protection of Forests in Europe.
- Vihervaara P., Kumpula T., Tanskanen A., Burkhar B. 2010. Ecosystem services-A tool for sustainable management of human-environment systems. Case study Finnish Forest Lapland. *Ecological Complexity* 7: 410-420.
- Zandersen M., Tol R. S. J. 2009. A meta-analysis of forest recreation values in Europe. *Journal of Forest Economics* 15: 109-130.